

MIĘDZY JEROZOLIMĄ A RZYMEM Refleksje z okazji 50-lecia *Nostra Aetate*¹

(str. 3) PREAMBUŁA

W biblijnym opisie stworzenia, Bóg czyni jedną istotę ludzką protoplastą całej ludzkości. Tak więc, Biblia jednoznacznie przekazuje, że wszyscy ludzie są członkami jednej rodziny. Po potopie, komunikat ten został wzmocniony, gdy nowy etap historii został zainaugurowany przez rodzinę Noego. Od początku Bóg swoją opatrnością obejmuje uniwersalną, nieodróżnicowaną ludzkość.

Bóg wybrał Abrahama, następnie Izaaka i Jakuba i powierzył im podwójną misję: założenie Narodu Izraela, które oznaczałoby dziedziczenie, osiedlenie i ustanowienie modelowego społeczeństwa w świętej i obiecanej ziemi Izraela, które jednocześnie będzie źródłem światła dla całej ludzkości.

Od tamtej pory, szczególnie po zniszczeniu przez Rzymian Drugiej Świątyni Jerozolimskiej w 70 roku, my Żydzi (str. 4) doznawszy prześladowań po wygnaniu, wciąż jesteśmy prześladowani. A jednak, *Wieczny Izraela nie kłamie*², i Jego wieczne przymierze z Narodem Izraela było manifestowane raz po raz: mimo największych przeciwności, nasz Naród przetrwał². Po najciemniejszej godzinie, w której zniszczono naszą Świątynię w Jeruzalem, (*nadeszła godzina*) w której, gdy sześć milionów naszych braci zostało zamordowanych, a żar ich kości tlił się w cieniu nazistowskich krematoriów, wieczne przymierze Boga znów zostało objawione, by resztki Izraela zgromadziły ich siłę i wprowadziły w życie cudowne przebudzenie żydowskiej świadomości. Wspólnoty zostały przywrócone w całej Diasporze, a wielu Żydów odpowiedziało na wezwanie, aby powrócić do Ziemi Izraela (w wersji ang.: *Eretz Yisrael*), gdzie powstało suwerenne państwo żydowskie.

Podwójny obowiązek Żydów – aby być *światłem dla narodów*⁴ oraz do obrony własnej przyszłości mimo światowej nienawiści i przemocy – był przytłaczająco trudny do zrealizowania. Mimo niezliczonych przeszkód, Naród Żydowski, zapisał się wieloma błogosławieństwami na kartach ludzkości, zarówno w sferze nauki, kultury, filozofii, literatury, technologii i handlu oraz w sferze wiary, duchowości, etyki i moralności.

Wymiary te są także manifestacją wiecznego Bożego przymierza z narodem żydowskim.

Niewątpliwie Szoa stanowi historyczny *nadir* (z jęz. arab. – *przeciwieństwo*; tutaj *punkt zwrotny*; ŁRz) w stosunkach między Żydami a nie-żydowskimi sąsiadami w Europie. Z kontynentu kształtowanego przez chrześcijaństwo przez ponad tysiąc lat, wykiełkował gorzki i zły *impuls* [w oryg. *strzał*] (*by pójść*) naprzód i zamordować z przemysłową precyzją sześć milionów naszych braci, w tym ponad półtorej miliona dzieci.

1 Autorami dokumentu, opracowanego w komitetach trzech organizacji będących sygnatariuszami deklaracji, są: w imieniu

Konferencji Rabinów Europejskich (Conference of European Rabbis): Rabin Pinchas Goldschmidt (prezes CER), Arie Folger (przewodniczący komitetu), Yaakov Bleich, Riccardo Di Segni, Bruno Fiszon, Jonathan Gutentag, René Gutman, Moche Lewin, Aryeh Ralbag i Yihyeh Teboul; w imieniu Rady Rabinów Amerykańskich (Rabbinical Council of America): Rabin Shalom Baum (prezes RCA), Mark Dratch (wiceprezes wykonawczy RCA), Yitzchok Adlerstein, David Berger i Barry Konrblau; w imieniu Naczelnego Rabina Izraela (Chief Rabbinate of Israel): Rabin David Rosen i P. Oded Wiener. ² 1 Sam 15,29.

2 Por. Rdz 17,7; Kpł 26,42-45; Pwt 20,3-5, etc. ⁴ Iz 49,6.

Wielu z tych, którzy partycypowali w tej najohydniejszej zbrodni, eksterminując całe (str. 5) rodziny i wspólnoty, wychowano w chrześcijańskich rodzinach i społecznościach³.

Jednocześnie, podczas tego tysiąclecia, nawet w tych bardzo ciemnych czasach, pojawiły się heroiczne postawy – synów i córek Kościoła katolickiego, zarówno świeckich i duchownych – którzy walczyli z prześladowaniem Żydów, pomagając im w najtrudniejszych chwilach (w oryg. dosłownie w *najciemniejszych czasach*)⁶. Z końcem II Wojny Światowej, (str. 6) w krajach Europy Zachodniej zaczęła się wyłaniać nowa era pokojowego współistnienia i akceptacji, budowania mostów i tolerancji, w którą zaangażowało się wiele chrześcijańskich denominacji. Wiara wspólnot przewartościowała ich historyczne obiekcje wobec innych, a zapoczątkowała dekady owocnego współdziałania i współpracy. Ponadto, chociaż my Żydzi osiągnęliśmy polityczną wolność już wiek lub dwa wcześniej, nadal nie byliśmy tak naprawdę zaakceptowani jako równi, jako pełnoprawni członkowie narodów, w których żyliśmy. W następstwie Szoa, tak jak żydowska emancypacja w Diasporze, tak prawo Żydów do suwerenności narodowej w naszym własnym kraju, w końcu stała się oczywista i naturalna.

Przez ostatnie siedem dekad żydowskie wspólnoty i duchowi przywódcy, stopniowo analizowali relacje judaizmu z członkami i przywódcami innych wspólnot wyznaniowych.

ZWROT – *NOSTRA AETATE*

Pięćdziesiąt lat temu, dwadzieścia lat po Szoa, Kościół katolicki z deklaracją *Nostra Aetate* (punkt 4)⁷, rozpoczął proces *przyglądania się swojemu wnętrzu*, dzięki któremu coraz bardziej oczyszczał swoją doktrynę z wrogości wobec Żydów, umożliwiając przez to wzrost ufności i zaufania między naszymi wspólnotami wiary.

Pod tym względem, Papież Jan XXIII był przełomową postacią w relacjach żydowsko-katolickich, nie mniejszą niż w samej historii Kościoła. Odegrał ważną rolę w ratowaniu Żydów podczas Holokaustu; jego uznanie wobec potrzeby zrewidowania „nauczania pogardy” pomogło przewyciężyć opór wobec zmian i ostatecznie umożliwić (str. 7) przyjęcie *Nostra Aetate* (pkt 4).

Rozumiemy, że najbardziej skoncentrowane, konkretne i dla Kościoła najbardziej dramatyczne twierdzenie⁸ *Nostra Aetate*, to, to które uznaje, że żaden Żyd, który nie był bezpośrednio i osobiście

prześladowaniem nazistowskim a postawą, jaką w ciągu stuleci przyjmowali chrześcijanie wobec Żydów; „Pamiętamy. Refleksje nad Szoa”, 16 marca 1998.

⁶ Wśród wielu bohaterów z historii, przytoczmy dwa przykłady: opata Bernarda z Clairvaux w czasie wypraw krzyżowych oraz kard. Tuluzy Jules-Gérauda Saliège’a w czasie II Wojny Światowej. Kiedy w czasie krucjat jeden z mnichów zakonu cystersów zaczął zachęcać Niemców do niszczenia Żydów przed wojną z muzułmanami, opat Bernard z Clairvaux osobiście udał się, by temu zapobiec. Jak napisał Rabbi Efraim z Bonn:

Jeden przyzwoity kapłan imieniem Bernard, wielka postać i mistrz wszystkich kapłanów, którzy wiedzieli i rozumieli ich religię, powiedział do nich: „(...) Mój uczeń, który nauczał, że Żydzi powinni być zniszczeni, mówił niewłaściwie, ponieważ jak jest napisane w Księdze Psalmów: *Nie zabijaj ich, by mój lud o nich nie zapomniał*”. Wszyscy ludzie uważali tego kapłana za jednego ze swoich świętych, a nasze śledztwo nie wskazało, by wziął on łapówki za dobre mówienie o Izraelu. Kiedy to usłyszeli, wielu z nich zaprzestało wysiłków, by doprowadzić do naszej śmierci. (*Sefer Zakhirah*, ed. A.M. Haberman, s.18) Jules-Géraud Saliège (ur. 24 lutego 1870 r. – zm. 5 listopada 1956 r.) – od 1928 roku aż do śmierci był katolickim arcybiskupem w Tuluzie i znaczącą postacią katolickiego oporu wobec reżimu pronazistowskiego we Francji. W 1946 r. został mianowany kardynałem

³ Papież Jan Paweł II napisał: *Gdy zatem zbliża się ku końcowi drugie tysiąclecie chrześcijaństwa, jest rzeczą słuszną, aby Kościół w sposób bardziej świadomy wziął na siebie ciężar grzechu swoich synów...*; Jan Paweł II, „List apostolski *Tertio Millennio Adveniente*”, 10 listopada 1994, 33; AAS 87 (1995), 25. Papieska Komisja ds. Stosunków Religijnych z Żydami napisała: *Fakt, że Szoa dokonał się w Europie, a więc w krajach o dawnej cywilizacji chrześcijańskiej, rodzi pytanie o zależność między*

przez Papieża Piusa XII. Został przez Yad Vashem ogłoszony Sprawiedliwym wśród Narodów Świata za wysiłki na rzecz ochrony Żydów w czasie Zagłady.

[Uwaga ŁRz do fragmentu psalmu cytowanego przez św. Bernarda: Jest to fragment Psalmu 59, werset 11 (lub 12 w zależności od wydania), który rozpoczyna się od słów: *Nie zabijaj ich* lub synonimicznych. Takie tłumaczenie możemy znaleźć między innymi w: BJW (1599), BG (1632), Izaak Cylkow (1883), BP (1974/75), BWP (1997), PNŚ (1997) ŚP (2008), NBG (2011), UBG (2017). W Biblii Tysiąclecia, wyd. II (1971), IV (1983) oraz V (1999) werset ten rozpoczyna się od słów: *Wytrać ich, o Boże...*; takie tłumaczenie znaleźć można również w Biblii Lubelskiej (1998-2010), z kolei w Biblii Warszawskiej (1975) początek oddano słowami: *Nie pobłażaj im.*]

⁷ Głównym tematem tej części jest czwarty punkt *Nostra Aetate*, który w sposób szczególnie dotyczy relacji Kościoła katolickiego do Żydów. Aby uczynić lekturę tekstu mniej żmudną, od tej pory będziemy odwoływać się do *Nostra Aetate*, jednak w dalszym ciągu będziemy odnosić się głównie do czwartego punktu tego dokumentu.

⁸ Twierdzenie *Nostra Aetate* zakorzenione jest we wcześniejszych naukach Kościoła, takich jak Katechizm Soboru Trydenckiego z 1566 roku. Artykuł czwarty tej części dokumentu, zatytułowany *Wyznanie wiary* relatywizuje winę przypisaną Żydom, głosząc, że to grzechy chrześcijan (grzeszność chrześcijan) nawet bardziej przyczyniły się do Ukrzyżowania. Niemniej jednak oskarżenia

Żydów o bogobójstwo pojawiały się przez kilka stuleci. Jeśli nawet oskarżenia z czasem ustąpiły, bardziej prawdopodobne, że stało

zaangażowany w Ukrzyżowanie nie ponosi za to odpowiedzialności⁹. Opracowania i wyjaśnienia tego tematu przez Papieża Benedykta XVI są szczególnie godne uwagi¹⁰.

Ponadto rozumiemy, że opierając się na Pismach Chrześcijańskich, *Nostra Aetate* potwierdza boskie wybranie Izraela oraz określa je „Darem Boga”, który nigdy nie zostanie zabrany (*cofnięty*), podkreślając, że: „Bóg... nigdy nie żałuje darów i powołania”. Deklaracja ponadto stwierdza, że „nie należy przedstawiać Żydów, jako odrzuconych ani jako przeklętych przez Boga”. Później, w 2013 roku, Papież Franciszek, opierając się na tym temacie w jego adhortacji apostolskiej *Evangelii Gaudium* zauważa: „Bóg nadal działa w narodzie Starego Przymierza i sprawia, że rodzą się skarby mądrości wypływające z jego spotkania ze Słowem Bożym”¹¹.

(str. 8) Jak widzimy, *Nostra Aetate* uutorowała też drogę do ustanowienia pełnych stosunków dyplomatycznych między Watykanem a Państwem Izrael w 1993 roku. Poprzez utworzenie tych relacji, Kościół katolicki pokazał, iż naprawdę odrzucił obraz Żydów, jako narodu skazanego na wędrówkę aż do Ostatecznego Przyjścia (? *final advent*). To ważne historycznie wydarzenie ułatwiło pielgrzymkę Papieża Jana

Pawła II do Izraela w 2000 roku, która była kolejną potężną demonstracją nowej ery w katolicko-żydowskich relacjach. Od tamtego czasu, również ostatni dwaj Papieże dokonali podobnych wizyt stanowych.

Nostra Aetate stanowczo „potępia akty nienawiści, prześladowania, przejawy antysemityzmu, które kiedykolwiek i przez kogokolwiek kierowane były przeciw Żydom” w kategoriach religijnej powinności. W związku z tym, Jan Paweł II wielokrotnie potwierdził, że antysemityzm jest „grzechem przeciwko Bogu i ludzkości”. Przy Ścianie Zachodniej w Jeruzalem odmówił modlitwę: „Boże naszych ojców, Ty wybrałeś Abrahama i jego potomstwo, aby objawić swe Imię narodom. Jesteśmy głęboko zasmuceni postępowaniem tych, którzy w ciągu historii spowodowali cierpienia Twoich dzieci. Prosząc Cię o przebaczenie, chcemy zobowiązać się do prawdziwego braterstwa z narodami Przymierza”.

Papież Franciszek niedawno rozpoznał nową, wszechobecną, a nawet modną formę antysemityzmu, kiedy przemawiał do delegacji Światowego Kongresu Żydów: „Atakowanie Żydów to antysemityzm, ale atakowanie Państwa Izrael to także antysemityzm. Mogą istnieć rozbieżności między rządami w kwestiach politycznych, ale Państwo Izrael ma wszelkie prawa do istnienia w bezpieczeństwie i dobrobycie”¹². Ostatecznie, *Nostra Aetate* wzywa do „wzajemnego zrozumienia i (str. 9) poszanowania”, a także do prowadzenia „braterskiego dialogu”. W 1974 roku, Papież Paweł VII wziął pod uwagę to wezwanie,

tworząc Papieską Komisję ds. Stosunków Religijnych z Judaizmem; społeczność żydowska, w odpowiedzi na to wezwanie, regularnie uczestniczyła w spotkaniach z przedstawicielami Kościoła.

Doceniamy działania Papieży, przywódców Kościoła i uczonych, którzy żarliwie przyczyniali się do tych zmian, włączając w nie propozycje dialogu katolicko-żydowskiego pod koniec II Wojny Światowej, a których wspólna praca była wiodącym bodźcem dla *Nostra Aetate*. Najważniejszymi kamieniami milowymi były: Sobór Watykański II, powołanie Papieskiej Komisji ds. Stosunków Religijnych z Judaizmem, uznanie judaizmu jako żywej religii z Wiecznym Przymierzem, docenienie znaczenia i precedensu Szoa, nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Państwem Izrael. Opracowania teologiczne Komisji ds. Stosunków Religijnych z Judaizmem przyczyniły się do powstania wielu dokumentów kościelnych, które jak pisma wielu innych teologów, powstały po *Nostra Aetate*.

się tak ze względu na Oświecenie, podczas którego nienawiść wobec Żydów w Europie straciła część swojego religijnego charakteru. *Nostra Aetate*, z drugiej strony, nastąpiła z pragnienia Zachodu, by wyrzec się swego rodzaju intensywnej nienawiści do Żydów, która przyczyniła się do powstania Szoa, była zatem niczym innym, jak rewolucyjnym podejściem w doprowadzeniu do znaczącej zmiany w Kościele katolickim w tym zakresie.

⁹ Stopień, w jakim, nawet żyjący w I wieku, Żydzi odegrali rolę w Ukrzyżowaniu Jezusa, jest sam w sobie kwestią kontrowersyjną naukowych, ale jeśli chodzi o wewnętrzną doktrynę chrześcijańską, uznajemy, że zwolnienie wszystkich innych Żydów od odpowiedzialności za Ukrzyżowanie jest niezwykle ważnym krokiem dla Kościoła.

¹⁰ W jego książce „Jezus z Nazaretu”: Wielki Tydzień, 2011. [Autorzy mają na myśli tom II trylogii – „Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania” – ŁRz]

¹¹ Franciszek, *Evangelii Gaudium*, Watykan 2013, nr 247 i 249.

¹² <http://www.worldjewishcongress.org/en/news/pope-francis-to-make-first-official-visit-to-rome>
[http://edition.cnn.com/2015/10/28/world/pope-jews/.](http://edition.cnn.com/2015/10/28/world/pope-jews/)

W swoich ostatnich refleksjach na temat *Nostra Aetate*, [które zostały opublikowane pod tytułem] „Dary łaski i wezwania Boże są nieodwołalne”, Papieska Komisja jednoznacznie poparła pogląd, że Żydzi uczestniczą w Bożym zbawieniu, nazywając tę ideę „niezłębioną tajemnicą Bożą”⁴. W dalszej części podkreślono, że „Kościół katolicki nie prowadzi, ani nie popiera żadnej konkretnej instytucjonalnej pracy misyjnej skierowanej ku Żydom”⁵. Choć Kościół katolicki nie wyparł się świadczenia wobec Żydów, rozumiemy, że mimo to wykazuje delikatność (*sensitivity*) wobec głębokiej wrażliwości (*sensibilities*) żydowskiej i dystansuje się od (str. 10) aktywności misyjnej wobec Żydów.

Przykładem wyraźnej zmiany postawy Kościoła wobec społeczności żydowskiej jest niedawna wizyta Papieża Franciszka w synagodze, która czyni go trzecim Papieżem wykonującym ten wiele znaczący gest. Powtórzmy słowa Papieża: „Z wrogów i nieznajomych stajemy się przyjaciółmi i braćmi. Jest moją nadzieją by zbliżenie, wzajemne zrozumienie i szacunek nadal wzrastały między naszymi wspólnotami”.

Te przyjazne postawy i działania stoją w wyraźnej sprzeczności z wiekami „nauczania pogardy” i wszechobecnej wrogości, zwiastując bardzo budujący rozdział w epokowym procesie transformacji społecznej.

EWALUACJA I REEWALUACJA

Początkowo wielu liderów żydowskich⁶, ze względu na długą historię chrześcijańskiego antyjudajizmu, było sceptycznie nastawionych wobec szczerości propozycji Kościoła kierowanych do społeczności Żydowskiej.

4 Papieska Komisja ds. Stosunków Religijnych z Żydami, *Bo dary łaski i wezwania Boże są nieodwołalne*, 2015, p. 36-39.

5 Papieska Komisja ds. Stosunków Religijnych z Żydami, *Bo dary łaski i wezwania Boże są nieodwołalne*, 2015, p. 40.

6 Zob. np. Rabin Moshe Feinstein, *Responsa Iggerot Moshhe, Yoreh De'ah*, t. 3, §43, oraz wypowiedzi francuskiego Rabina Jacoba Kaplana cytowane w *Droit et liberté*, grudzień 1964 r. oraz w *Hamodia*, 16 września 1965 r. Wszystkie zidentyfikowane obszary, w których sceptycyzm był uzasadniony.

Z biegiem czasu stało się jednak jasne, że zmiany w postawie Kościoła i jego nauczaniu są nie tylko szczerze, ale także coraz bardziej zakorzenione, dzięki czemu jesteśmy włączeni w epokę rosnącej tolerancji, wzajemnego poszanowania i solidarności między członkami naszych wyznań. Judaizm ortodoksyjny – poprzez Ortodoksyjną Unię Amerykańską (*American Orthodox Union*) i Radę Rabiniczną Ameryki (*Rabbinical Council of America*) – był już częścią Międzynarodowego Komitetu

Żydowskiego ds. Konsultacji Międzyreligijnych (str. 11) (IJCIC) założonego pod koniec lat 60., jako oficjalnego przedstawiciela żydowskiego w stosunkach z Watykanem. Nową kartą w stosunkach ortodoksyjnego judaizmu z Kościołem katolickim było powołanie w 2002 roku komitetu bilateralnego między Głównym Rabinatem Izraela a Watykanem, którego przewodniczącym został rabin Hajfy – Rabbi She’ar Yashuv Cohen. Opublikowane deklaracje będące owocem trzynastu spotkań tej dwustronnej komisji (naprzemiennie co roku *między Rzymem a Jerozolimą*), starannie unikając spraw odnoszących się do fundamentów wiary, dotyczą szerokiego spektrum współczesnych wyzwań społecznych i naukowych, podkreślając wspólne wartości, przy jednoczesnym poszanowaniu różnic między obiema tradycjami wiary. Przyznajemy, że to braterstwo nie może zlikwidować różnic doktrynalnych między nami; winno raczej wzmacniać szczerłość wzajemnego nastawienia do fundamentalnych wartości, które dzielimy, włączając w to, a nie tylko ograniczając, do szacunku wobec Biblii Hebrajskiej⁷.

Teologiczne różnice między judaizmem a chrześcijaństwem są głębokie. Podstawowe doktryny chrześcijaństwa koncentrują się na osobie „Jezusa jako Mesjasza” i wcieleniu „Drugiej Osoby Boga Trójcy” tworząc niemożliwe do pokonania oddzielenie od judaizmu. Historia martyrologii żydowskiej w chrześcijańskiej Europie jest tragicznym świadectwem pobożności i wytrwałości, z jaką Żydzi przeciwstawiali się wierzeniom sprzecznym z ich starożytną i wieczną wiarą, która wymaga absolutnej wierności zarówno Torze Pisanej, jak i Ustnej. Pomimo tych głębokich różnic, niektóre najwyższe autorytety judaizmu stwierdzają, że chrześcijanie zachowują szczególny status ponieważ oddają cześć Stworzycielowi Nieba i Ziemi, który wyzwolił Naród Izraela z niewoli egipskiej, a Który sprawuje swoją opatrzność nad całym stworzeniem⁸.

Różnice doktrynalne są zasadnicze i nie mogą zostać poddane debacie czy negocjacom; ich znaczenie i ważność przynależą jedynie wewnętrznym rozważaniom poszczególnych wspólnot wyznaniowych. Judaizm kreśli swój szczególny charakter wywodząc go z Tradycji, wracając do dni chwalebnych Proroków oraz wyjątkowego Objawienia na Synaju, pozostając na zawsze wiernym wobec zasad, praw i wiecznych nauk. Ponadto, nasze międzywyznaniowe dyskusje są poddawane głębokiemu wglądowi spostrzeżeniom wielkich myślicieli żydowskich jak Rabbi Joseph Ber Soloveitchik⁹, Rabbi Lord Immanuel Jakobovits¹⁰, i wielu innych, którzy dobitnie twierdzili, że doświadczenie religijne jest prywatne i często może być prawdziwie zrozumiane jedynie w ramach jego własnej wspólnoty wyznaniowej.

7 *Komentarz do Pieśni nad pieśniami* (przypisywany Nahmanidesowi), [w:] *Kitve ha-Ramban*, red. Chavel, t. II, s. 502-503; Ralbag, *Milhamot*, ed. lipska, s. 356 i *Komentarz do Tory*, ed. wenecka, str. 2.

8 Tosafot *Sanhedrin* 63b, s.v. *Asur*; Rabbenu Yeruham ben Meshullam, *Toledot Adam ve-Havvah* 17:5; R. Moses Isserles to Shulhan Arukh, *Orah Hayyim* 156:2; R. Moses Rivkes, *Be'er ha-Golah* to Shulhan Arukh Hoshen Mishpat 226:1 & 425:5; R. Samson Raphael Hirsch, *Principles of Education*, “Talmudic Judaism and Society,” s. 225-227.

9 Przede wszystkim w jego eseju *Confrontation*, “Tradition: A Journal of Orthodox Thought” 6.2 (1964). [Nie mylić z Sołowiejczykiem (Sołowejczykiem) Józefem Dow Ber ha-Lewim (1820–1892), rabinem, talmudystą, rektorem jesziwy w Wołożynie. Wspominany w dokumencie Rabbi Joseph Ber Soloveitchik (1903-1993) był amerykańskim rabinem ortodoksyjnym, talmudystą i filozofem. – przyp. ŁRz]

10 Zob. na przykład jego *The Timely and the Timeless*, Londyn 1977, s. 119-121.

Różnice wyznaniowe nie stoją i nie mogą stać na drodze naszej pokojowej współpracy na rzecz poprawy naszego wspólnego świata i życia dzieci Noego¹¹. Dla tego celu konieczne jest, by (str. 13) nasze wspólnoty wyznaniowe kontynuowały te spotkania i poznawały siebie nawzajem, zdobywając wzajemne zaufanie.

DLATEGO DEKLARUJEMY

Mimo niemożliwych do pogodzenia różnic teologicznych, my Żydzi widzimy katolików jako naszych partnerów, bliskich sojuszników, przyjaciół i braci w naszym wspólnym dążeniu do lepszego świata błogosławionego pokojem, sprawiedliwością społeczną i bezpieczeństwem.

Rozumiemy naszą żydowską misję zawierającą bycie *światłem dla narodów*, która zobowiązuje nas do przyczynienia się, by ludzkość doceniła świętość, moralność i pobożność. Zachodni świat rozwija się coraz bardziej i coraz mocniej sekularyzuje, porzucając wiele wartości moralnych wspólnych dla Żydów i chrześcijan. Wobec tego stanu wolność religijna jest coraz bardziej zagrożona siłami zarówno sekularyzmu jak i ekstremizmu religijnego. Dlatego szczególnie dążymy do partnerstwa ze wspólnotą katolicką, oraz powszechnie z innymi wspólnotami wyznaniowymi, aby zapewnić przyszłość wolności religijnej, pobudzić zasady moralne naszych wyznań, zwłaszcza dotyczące świętości życia i znaczenia tradycyjnej rodziny, ale także do „kultywowania moralnego i religijnego sumienia społeczeństwa”. Jedną z lekcji Szoa jest zobowiązanie, zarówno dla Żydów jak i dla nie-Żydów (w oryg. *gentiles* - pogan), do zwalczania antysemityzmu w szczególności, zwłaszcza w świetle jego ponownego wzrostu. Te nauki należy wyrazić zarówno w edukacji jak i w obszarze prawa wszystkich narodów, bez kompromisów. Ponadto, jako ludzie, którzy cierpieli z powodu prześladowań i ludobójstwa (str. 14) w całej naszej historii, jesteśmy bardzo świadomi realnego niebezpieczeństwa grożącego wielu chrześcijanom na Bliskim Wschodzie i gdzie indziej; są prześladowani, zagrożeni przemocą i śmiercią z rąk osób, które na próżno powołują się na Imię Boga w swojej przemocy i terroryzmie.

Niniejszym potępiamy wszelką przemoc wobec jakiegokolwiek osoby ze względu na jej przekonania czy religię. Podobnie potępiamy wszelkie akty wandalizmu, bezmyślnej destrukcji i / lub bezczeszczenia świętych miejsc wszystkich religii.

Apelujemy do Kościoła, aby dołączył do nas w pogłębianiu naszej walki przeciwko nowemu barbarzyństwu naszego pokolenia, mianowicie radykalnym odłamom Islamu, które zagrażają naszej globalnej społeczności i nie oszczędzają wielu umiarkowanych muzułmanów. Zagraża ono (w domyśle – *nowe barbarzyństwo*; ŁRz) ogólnemu światowemu pokojowi, a chrześcijańskim i żydowskim wspólnotom w szczególności. Wzywamy wszystkich ludzi dobrej woli, by połączyli swoje siły do walki z tym złem. Pomimo głębokich różnic teologicznych, katolicy i Żydzi podzielają wspólną wiarę w Boskie pochodzenie Tory i ostateczne odkupienie, a teraz, także potwierdzają, że religie muszą korzystać z moralnego zachowania i religijnej edukacji – nie wojny, przymusu czy presji społecznej – do oddziaływania i inspirowania. Zazwyczaj powstrzymujemy się od wyrażania oczekiwań dotyczących doktryn innych wspólnot wyznaniowych. Jednak, niektóre rodzaje doktryn powodują prawdziwe cierpienie; [mamy na myśli] te chrześcijańskie doktryny, rytuały i nauki, które wyrażają negatywne nastawienie do Żydów i

11 Szczególnie godne uwagi w tym względzie jest oświadczenie prasowe wydane podczas czwartego spotkania bilateralnego między naczelnym rabinatem Izraela a Stolicą Apostolską w Grottaferrata (Rzym, 17-19 października 2004 r.). Stwierdzono w nim: „Świadomi faktu, że w naszych wspólnotach nie istnieje dostatecznie szeroka świadomość doniosłej zmiany, jaka dokonała się w stosunkach między katolikami a Żydami; a także w świetle pracy naszej komisji i naszych obecnych dyskusji na temat wspólnej wizji sprawiedliwego i etycznego społeczeństwa; oświadczamy: *Nie jesteśmy wrogami, ale jednoznacznymi partnerami w artykułowaniu podstawowych wartości moralnych dla przetrwania i dobra ludzkiego społeczeństwa*”.

judaizmu, w ten sposób inspirując do pielęgnowania antysemityzmu. Dlatego, aby rozszerzyć polubowne relacje i wspólne dzieła kultywowane między katolikami i Żydami jako rezultat *Nostra Aetate*, wzywamy wszystkie chrześcijańskie denominacje, które jeszcze tego nie uczyniły, do podążenia za przykładem Kościoła katolickiego i usunięcia antysemityzmu z ich liturgii i nauk, zakończenia aktywnych (str. 15) misji wobec Żydów i pracy ręka w rękę w kierunku lepszego świata, z nami – Żydami.

Dążymy do pogłębienia naszego dialogu i partnerstwa z Kościołem, w celu wsparcia wspólnego zrozumienia i osiągnięcia celów nakreślonych powyżej. Dążymy do znalezienia dodatkowych dróg, które pozwolą nam wspólnie na udoskonalenie świata: by kroczyć Bożą drogą, by nakarmić głodnych a nagich przyodziać, by dać radość sierotom i wdowom, by zapewnić schronienie prześladowanym i uciśnionym, a w ten sposób zasłużyć na Jego błogosławieństwo.

9 Elul 5777 / 31 sierpnia 2017
Konferencja Rabinów Europejskich
Naczelny Rabinat Izraela